

Quick scan bouwhistorische ontwikkeling Sloef 15, St. Oedenrode.

Sloef 15 is een hallehuisboerderij.

Algemeen.

Een 'hallehuisboerderij' is een type boerderij welke in een groot gedeelte van ons land voorkomt. (met name in het zandgrondgebied) Het type kent een lange ontwikkelingsgeschiedenis. Omdat dit type betrekkelijk eenvoudig aan te passen is, komen er in Brabant nog veel voor. Kenmerkend bij een hallehuis is de driebeukige indeling. Prehistorische hallehuisboerderijen zijn te verdelen in twee- en driebeukige boerderijen. Tweebeukige kwamen weinig voor, wel zijn combinaties van twee en driebeukige veel voorkomend geweest. Het verschil tussen de prehistorische en de middeleeuwse boerderijen is de toegepaste verbindingswijze van de houtconstructie.

Toen men in de middeleeuwen over een zaag, boor en beitel beschikte kon men betere, hechte verbindingen maken waardoor een stabiele constructie mogelijk werd. Met een stabiele houtconstructies was het niet nodig de stijlen in de grond te plaatsen, maar konden deze op stenen poeren gesteld worden. Hierdoor werd het wegrotten van de onderkant van de stijlen die in de grond stonden, voorkomen. De levensduur van de houtconstructie en dus van de boerderij werd hierdoor vele malen groter. Hallehuisboerderijen in de armere streken hadden drie of vier ankerbalkgebinten in de binnenruimte staan.

Sloef 15. woonhuiszijde

In Nederland maar ook in Duitsland kwam het voor dat bij hallehuisboerderijen dat de woonruimte zonder tussenmuur in de stal overging. Kunstschilders zoals Herman van der Worp (1849-1941) Hendrik Valkenburg (1826-1896) hebben deze situatie vastgelegd.

Ook het open vuur in de ruimte is door vele schilders vastgelegd. Tot in de jaren zestig van de twintigste eeuw kwam op enkele plaatsen een dergelijke situatie in Duitsland nog voor.

In Noord Brabant, Limburg en Gelderland gaat men al vroeg over tot het metselen van een scheidingswand tussen woongedeelte en stal. In deze scheidingsmuur wordt de haard opgenomen. In Twente en de Achterhoek zien we dat de haard

opgenomen wordt in de voorgevel. Hier is de scheiding woning – stal veel later tot ontwikkeling gekomen.

Het woongedeelte van de hallehuisboerderij is in Brabant en Limburg gescheiden van de stal, echter, men neemt in die scheidingswand wel een klein raampje of kijkgat op om toch visueel contact met de stal te houden. Bij de boerderij Sloef 15, zien we niet één maar twee kleine raampjes, een links en een rechts in de herd.

Door deze twee raampjes ontstaat een symmetrisch beeld.

Kennelijk woog de symmetrie op tegen de extra kosten van het tweede raampje.

De ligging van de boerderij Sloef 15, in St. Oedenrode tussen het hooggelegen akkerland en de laaggelegen weidegronden was erg gunstig. Mogelijk dat hier al heel vroeg agrarische activiteiten hebben plaats gevonden. Ook nu nog zijn in de nabijheid agrarische bedrijven werkzaam.

Sloef 15 erachter de gesloopte schuur.

Grote lijn der verbouwingen.¹

Dit hallehuis heeft vijf gebinten gehad.

De boerderij is aan de rechterzijde in de twintigste eeuw verbreed en heeft aan de linkerzijde een aangebouwde kamer gehad. Deze kamer dateerde waarschijnlijk uit de negentiende of achttiende eeuw. Het metselwerk van de diverse geveldelen dateert uit meerdere periodes. Ook is de boerderij aan de woonhuiszijde vergroot. Deze vergroting met een halve travee dateert uit de tweede helft van de negentiende eeuw.

De huidige situatie toont veel wijzigingen waarvan de bouwsporen herkenbaar zijn. Het jaartal 1766 wat boven een gevelanker van de schuur aangebracht was, kan ook refereren aan het bouwjaar van het huidige hallehuis.

Hieraan zijn immers diverse wijzigingen uitgevoerd waarbij het jaartal-anker elders hergebruikt kan zijn.

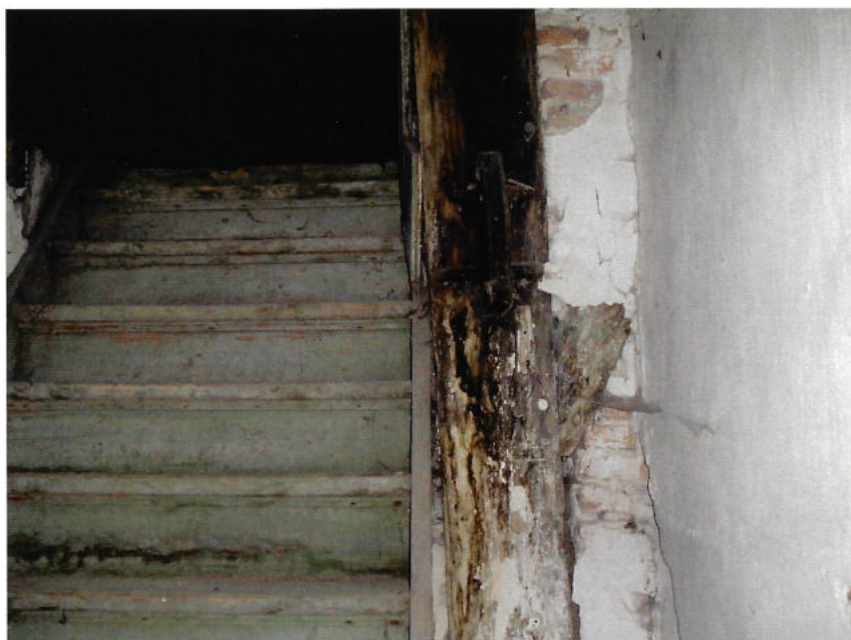
Het is duidelijk dat de gewijzigde bedrijfsvoering in de negentiende en twintigste eeuw, aan veel van de wijzigingen ten grondslag ligt. Een en ander heeft mogelijk ook een verlenging van de boerderij tot gevolg gehad. Het laatste ankerbalkgebint toont duidelijk een ander type telmerk dan het eerste gebint. Ook zien we hierbij een enkele keg toegepast bij de ankerbalk en op andere plaatsen een dubbele keg.

(Nieuw) gehakt telmerk

Oud telmerk

Dubbele keg

¹ Voor de beschrijving wordt links en rechts gezien vanaf de buitenzijde van de woonhuiszijde.

Het woongedeelte voor de herd was één travee groot. De huidige situatie toont anderhalve travee, dit is een uitbreiding die in de negentiende eeuw uitgevoerd is. Veel onderdelen in de herd zijn bij die verbouwing aangepast. De deuren naar kelder, opkamer, geut en de buitendeur zijn uit de tweede helft van de negentiende eeuw. In de twintigste eeuw is de boerderij verbreed. Boven de vlechting van de kopgevels is een afnemende verhoging van het metselwerk zichtbaar. Hieruit kan worden afgeleid dat men het dak verhoogd heeft maar ook dat de rechter buitengevel naar buiten verplaatst is. Oorspronkelijk was de boerderij dus smaller. Ook aan de buitengevels is de verbreding zichtbaar. De woonhuisgevel lijkt gemetseld in rode en geelrode veldbrandstenen. De kopgevel van het woongedeelte is buiten gepleisterd. Op enkele plekken is de baksteen echter zichtbaar geworden.

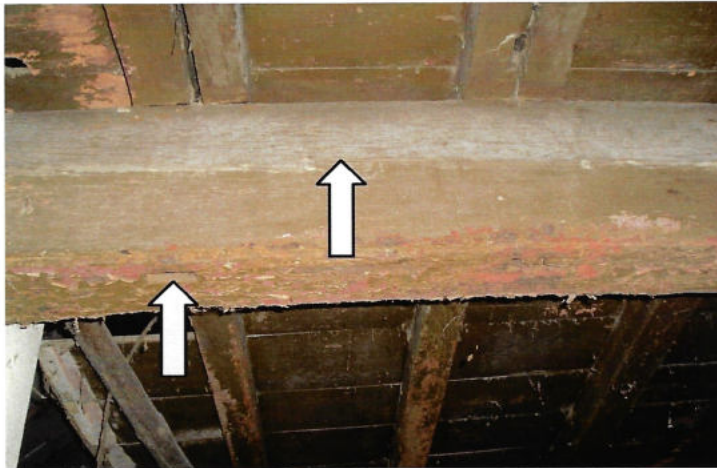
Ophoging van de vlechting.

De ankerbalk van het eerste gebint heeft behalve twee gaten Links voor ook twee schuine kepen aan de rechter voorzijde.

Het is duidelijk dat hiervoor een functie gezocht moet worden. Het is echter niet uit te sluiten dat deze ankerbalk een hergebruikte balk is. Opgemerkt moet worden dat deze balk een beschildering heeft die gelijk lijkt aan de overige beschildering van de plafondbalken. Wel is duidelijk dat de balk slechts over de halve hoogte deze beschildering heeft.

Ook lopen de kinderbintjes niet over de gehele keuken door maar zijn ze in het voorste deel verlengd, hetgeen een aanwijzing is voor een vergroting van een halve travee van de boerderij toen de buitengevel gemetseld werd. Ook de ankerplaat heeft de lengte die met de doortekende kinderbalkjes overeenkomt. Verder ontbreken schoren die voor het eerste gebint hadden kunnen zitten.

Gat en scheiding schilderwerk.

De herd.

Van bijzondere cultuurhistorische waarde is de herd.

Deze herd toont een aantal bijzonderheden welke duidelijk op andere plaatsen niet geregistreerd en gepubliceerd zijn.

Zo zijn de wanden van het rookkanaal bolvormig gemetseld waardoor een extra sterkte door de vormgeving gecreëerd werd. Een tweede bijzonderheid is de grote halfronde kopse boog die in de achterwand opgenomen is.

Als het de bedoeling was dat deze boog een open verbinding van de haard met de stal mogelijk maakte, dan zou je verwachten dat de boog aan de onderzijde beroet zou zijn. De boog blijkt gepleisterd en onberoet.

De herd is ooit aan de rechterzijde inwendig ingekort. Het raampje is gedeeltelijk achter de (nieuwe) rechter wang van de herd geraakt.

Boog in achterwand

Baksteen haardplaat

Raampje dat deels achter de binnenwand valt.

Tegen de achterwand die in een later tijdstip onder de boog gemetseld moet zijn een gemetselde haardplaat opgenomen. Het metselwerk is in visgraatmotief uitgevoerd. Ook zijn een aantal ceramische tegeltjes tegen de achterwand aangebracht. Deze tegeltjes zijn ook achter de gemetselde haardplaat aangebracht. Er zijn nog ongeveer 25 van dergelijke tegeltjes. De andere zijn in het interieur van de nieuwe woning opgenomen. De witte tegeltjes hebben een blauw-paarse beschildering met Hollandse landschapsmotieven.

De onderzijde van de beschildering is op $\frac{1}{3}$ van de onderrand van de tegeltjes. Hierdoor was het mogelijk iedere hoek van de tegeltjes van een vaste decoratie te voorzien. De horizon van de beschildering varieert in hoogte maar heeft telkens een aansluiting met het ernaast gelegen tegeltje. Het landschap toont gebouwen (torenachtige bebouwingen en woonhuizen, molens, maar ook waterpartijen met zeilboten).

Het is duidelijk dat deze tegeltjes ouder zijn dan de gemetselde haardsteen. Deze haardsteen heeft dezelfde vorm als een gietijzeren haardplaat. Deze vorm is ook getekend op de tekening van de boerderij Loofaert 27. te Berlicum.

Tegeltjes in de schouw.

Andere bijzonderheden.

Tot de bijzonderheden welke in veel boerderijen en woningen verdwenen zijn behoort de waterpomp.

Deze pomp is nog geheel aanwezig.

Ook de hardstenen gootsteen is nog aanwezig.

Pomp met gootsteen.

Verder is de 'geut'toegankelijk via een schuin geplaatste deur. Deze deur is geplaatst in een kozijn met een bovenlicht. Het bovenlicht is echter met baksteen dichtgemetseld.

Het is een nieuw kozijn. Bijzondere details vormen de twee kepen waar naar alle waarschijnlijkheid kinderbalkjes in gerust hebben. De binnenzijde van de lichtopeningen is van een biljoen voorzien. De deur zelf is op decoratieve wijze geschilderd met panelen. Het is waarschijnlijk een herplaatsing van een bestaand kozijn, omdat zowel het bovenlicht als de kepen geen functie hebben op deze plaats.

Bovenzijde deurkozijn met biljoen.

Wijziging indeling.

Het is duidelijk dat, na een verbreding, een verlenging en verhoging van de dakvoet en een inmiddels gesloopte uitbouw, ook de bedrijfsvoering aanzienlijk wijzigingen niet heeft ontlopen.

De indeling van de stal is aangepast waardoor er een groter aantal koeien gehouden konden worden. Dit was niet alleen mogelijk als gevolg van de vergroting van de boerderij maar ook ten gevolge van de verplaatsing van de tasruimte en deel naar een naast de boerderij gelegen schuur en een hooiberg. Beide laatste gebouwen zijn gesloopt. De uitbreiding van het bakhuis, met een aangebouwde varkensstal, is gesloopt. Het bakhuis is gebleven.

Naast wijzigingen ten behoeve van een grotere stal in het interieur hebben zich ook wijzigingen aan de gevels voorgedaan. Zo is in de linkerzijgevel een poort gemaakt.

Nieuwe poort in de zijgevel.

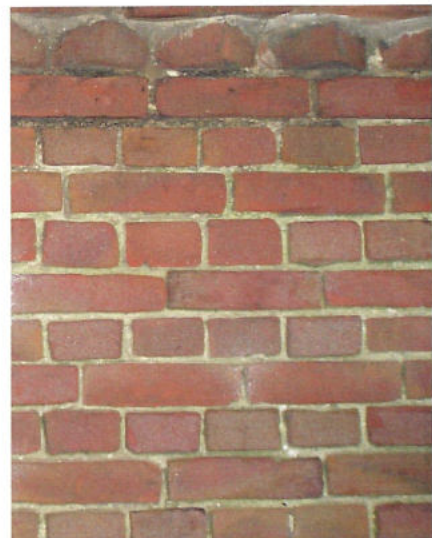
De boerderijen op zanderige gronden in Brabant en Limburg maar ook in de Achterhoek, Twente en Drente zijn pas laat in baksteen gebouwd. Oude baksteen boerderijen zijn vaak een verstenen van een vakwerkboerderij. In Drente kunnen we nog veel boerderijen zien waar de verstenen nog niet heeft plaats gevonden. De baksteen kopgevels kunnen een houten voorganger gehad hebben. De zijgevels waren laag, en dus minder kwetsbaar en de noodzaak om deze te verstenen is minder groot dan van de eindgevels. In Brabant zien we dat vooral veel lage zijgevels in hout zijn uitgevoerd. Het is derhalve voor de hand liggend dat ook de verstenen niet overal gelijktijdig heeft plaats gevonden en dat ook hier de verstenen in fasen heeft plaats gevonden. Het verschil in de baksteen op diverse plaatsen aan de boerderij, onderstreept die bewering.

Voorbeelden van het oudste metselwerk. Bij woonhuisgevel

Twee soorten metselwerk op elkaar (kopgevel)

Rechter zijgevel uitbreiding

We kunnen met zekerheid aannemen dat deze boerderij in fasen van vakwerk boerderij in baksteen versteend is.

Tot het oudste baksteen gedeelte behoort de woonhuisgevel. Deze gevel is later met cementpleisterwerk technisch verbeterd.

Ook de aangebouwde slaapkamer is waarschijnlijk toen versteend. Daarna is de Linker zijgevel versteend en de achtergevel (straatgevel). Deze achtergevel is in de hoogte twee fasen versteend. (zie bovenstaande foto). Het benedendeel is voorzien van een poort en mogelijk was boven deze poort de gevel geheel open met een laadmogelijkheid voor de zolder.

Thans is een klein hooiluik boven deze poort. Tenslotte is de rechterzijgevel in baksteen uitgevoerd. Hierbij heeft men de gevel niet geplaatst op de plek waar de vakwerkgevel stond maar ruim een halve meter verder naar buiten.

Tevens is deze gevel ook hoger opgetrokken dan de oorspronkelijke. Een en ander is af te leiden uit het metselwerk van de straatgevel.

Aktiepunten hoofdstructuur.

Naast alle aanwezige zaken, ontbreken ook tal van onderdelen van de oorspronkelijke houtconstructie. De ontbrekende delen dienen op deskundige wijze aangevuld te worden.

Op de eerste plaats zijn het enkele stijlen die of het gewijzigde gebruik in de weg stonden of als gevolg van rotting verdwenen zijn.

Daarnaast zijn door lekkages gebintplaten op enkele plaatsen ernstig aangetast. Ook is niet zichtbaar op welke wijze sommige verbindingen gezekeerd zijn.

Gebintplaat ondersteuning

Afgezaagde stijl

De gehele bestaande houtconstructie dient daarom duidelijk op tekening vastgelegd te worden. Belangrijk daarbij zijn ook enkele sporen die nog compleet met hanenbalk aanwezig zijn.

Er kan daarna een keuze gemaakt worden uit de te nemen oplossingen. Er kan gekozen worden voor handhaving van de wijzigingen dan wel reconstructie naar de oorspronkelijke toestand, of een combinatie van oplossingen.

Op de stal zien we dat het stukje van de stijl van het derde gebint onder de verdieping met witkalk geschilderd is.

Het is verder van belang dat de hoogten eveneens nauwkeurig in beeld gebracht zijn om iets over de toekomstige vloerhoogten te kunnen beslissen.

Kalk op het onderste deel van het gebint.

Stijl eerste gebint ommetseld

De echte hanebalk.met daksporen.

Herbruikte balk in kap met een reeks van gaten, deze dienen gedetailleerd uitgetekend te worden ten einde de oorsprong vast te kunnen stellen. Het kan een balk uit de vakwerkperiode zijn.

Koppeling van balken waar de dragende muur gesloopt is. Dit is de muur die de extra slaapkamer, van de herd scheidde. Tevens zien we een raveling. Het is mogelijk een vroegere opgang naar de zolder geweest. Het is van belang de balklaag nauwkeurig op tekening te brengen.

Ook het rookkanaal dient nauwkeurig (met alle bollingen op iedere hoogte) op tekening vastgelegd te worden om in geval van een ongeval deze schouw nauwgezet te kunnen reconstrueren.

De trap is een duidelijke toevoeging uit de twintigste eeuw

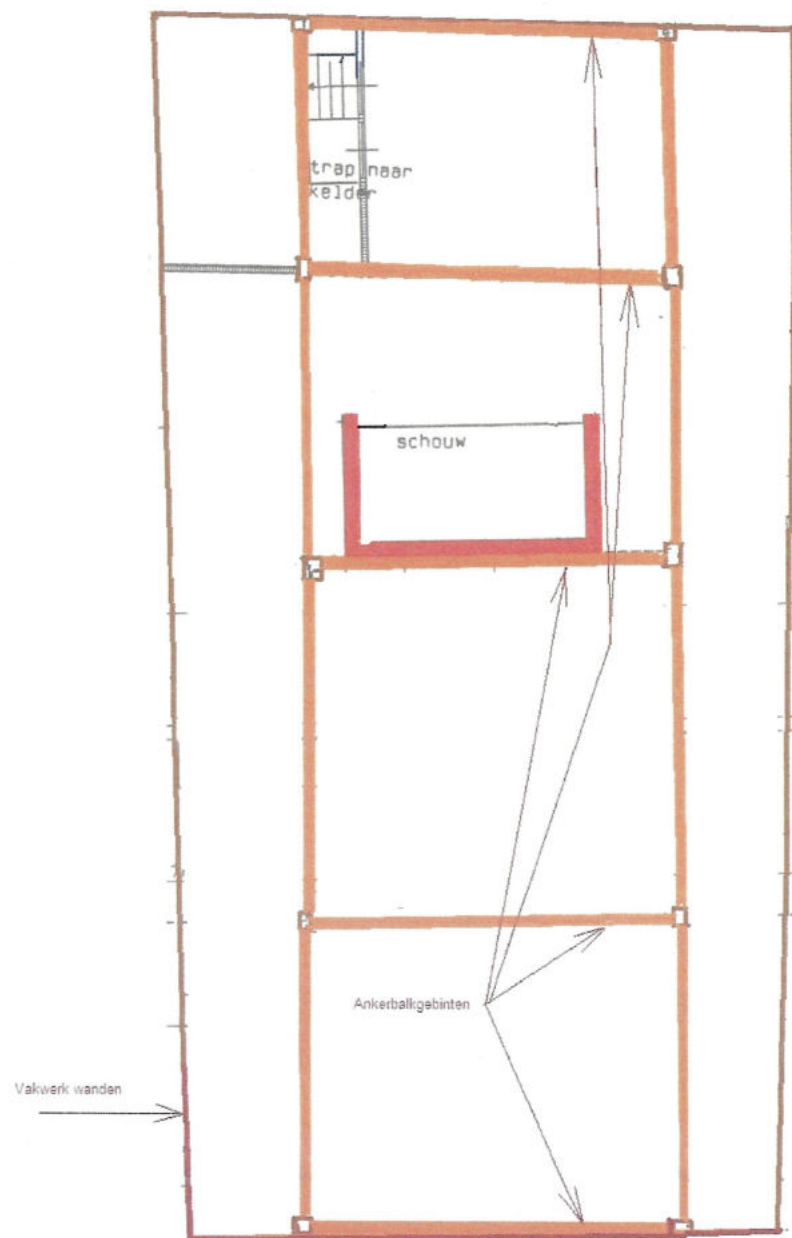
Het laatste ankerbalkgebint is een vervanging of toevoeging. Mogelijk stond op deze plaats eerder ook al een ankerbalkgebint. Een onderzoek aan de gebint platen kan dat uitwijzen.

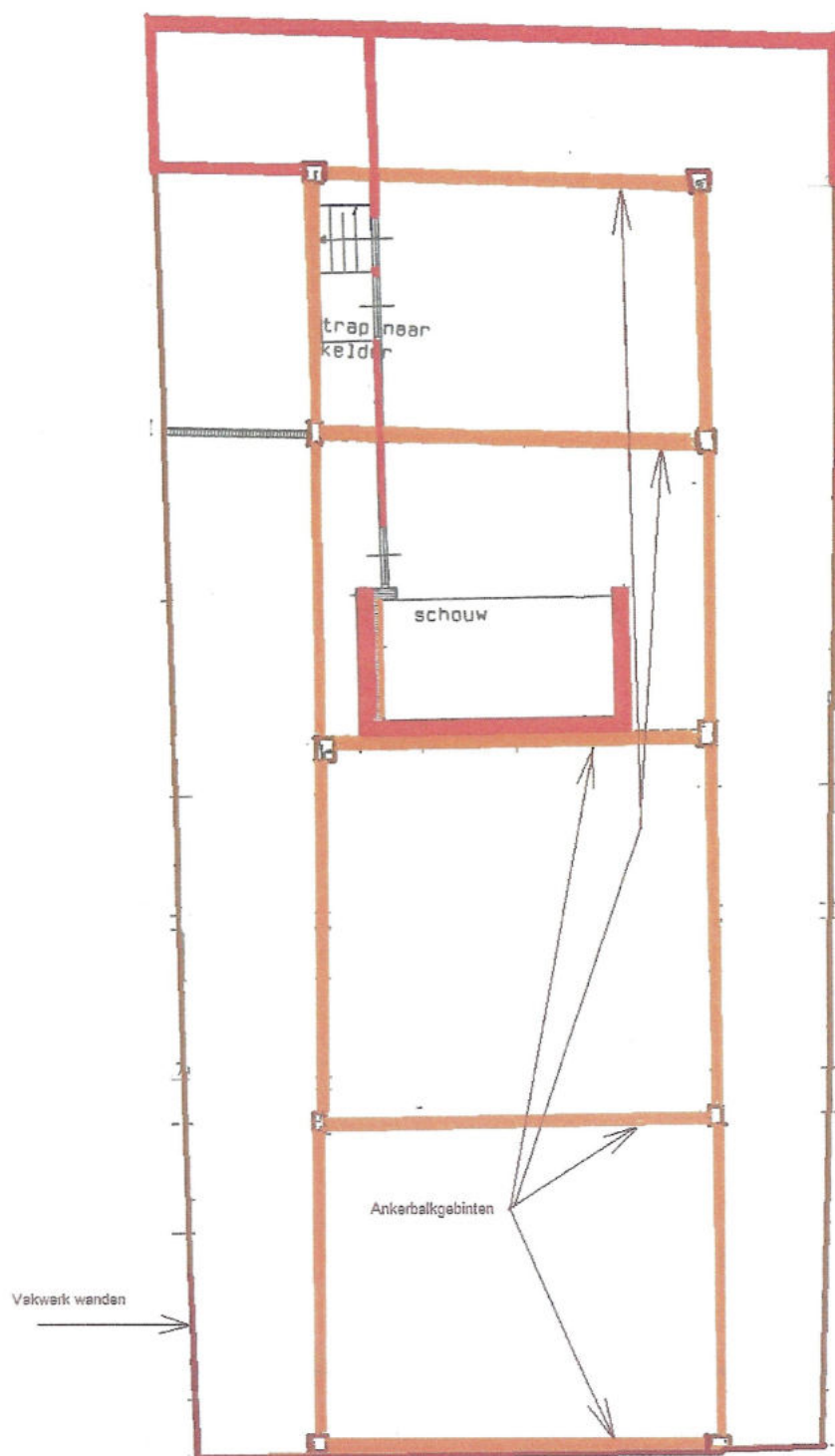
De wijziging dakbelasting en ontbreken stijl, opgevangen door stalen trekstaaf.

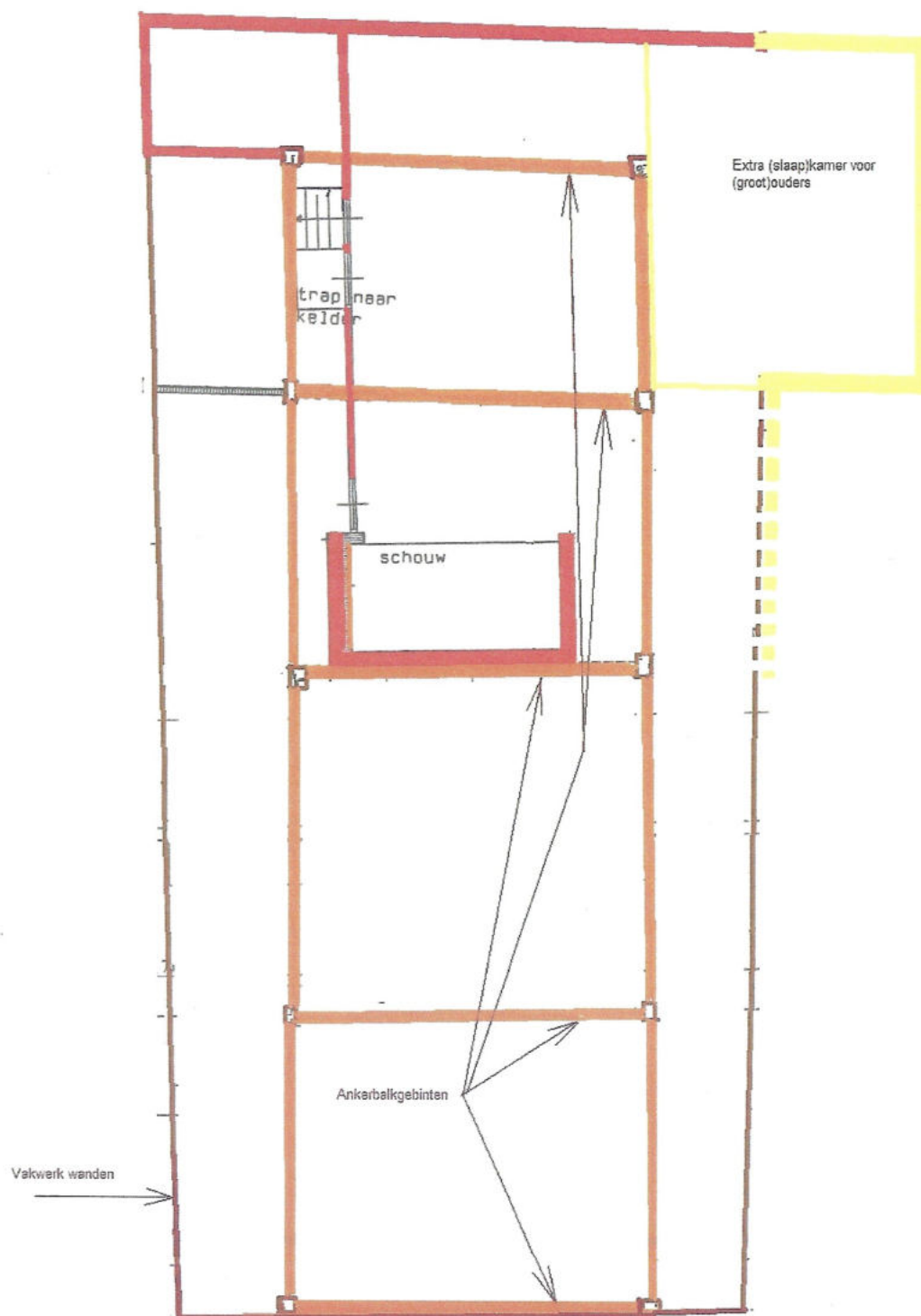
Houten koerepels met wiggen.

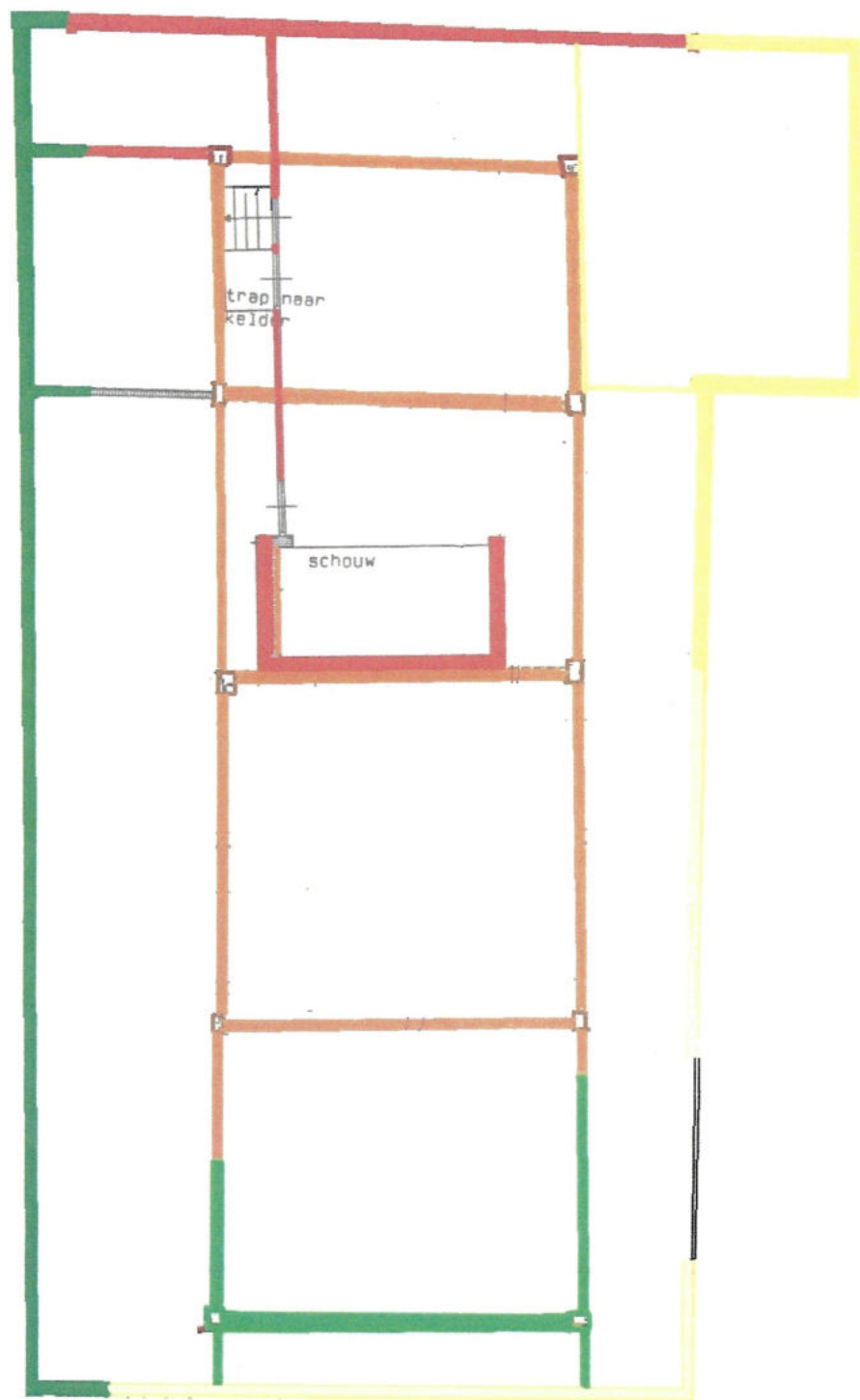
Situatie in de zeventiende en achttiende eeuw

Situatie in de achttiende eeuw
Vergroten "herd" en "modernisering door
baksteen gevel.

Situatie eind achttiende of vroege negentiende eeuw waarbij een kamer voor de (groot)ouders tegen de herd aangebouwd werd. Mogelijk kan dit gelijktijdig met de versterking van geut hebben plaats gevonden

Derde fase versterking en vergroting
 boerderij
 Mogelijk tevens een poort in andere
 zijgevel

